

Starověký Egypt II.

Společnost

Náboženství

Cesta do podsvětí

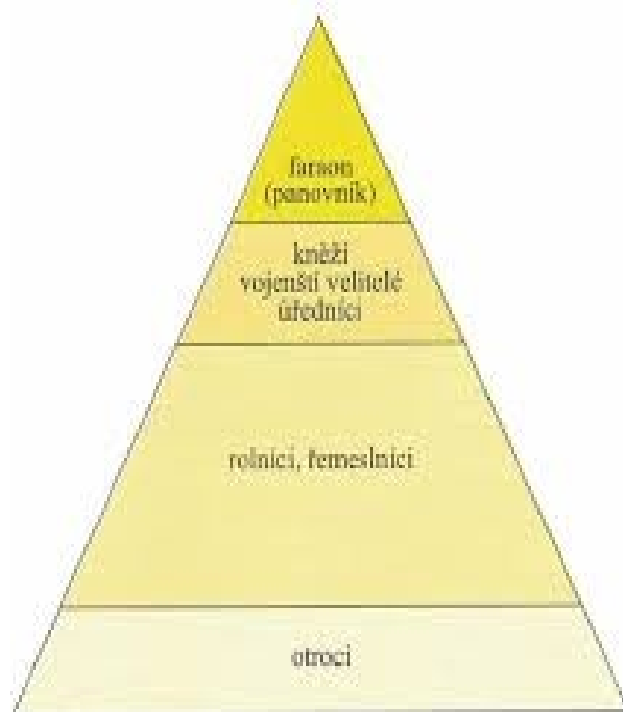
Společnost - faraó

- Na vrcholu společenské pyramidy jako bůh či prostředník mezi lidmi a bohy
- Shaw, Ian: Dějiny starověkého Egypta, s. 108
- *„Ve starověkém Egyptě měl král zcela jedinečné postavení jako prostředník mezi bohy a lidem, jako styčný bod lidského a božského světa, který byl odpovědný oběma. ... Počínaje vládou Rachefovou bývá královo jméno uvedeno titulem „syn Reův“. Znamená to, že byl bohy vybrán a uznán a že se po smrti odebere do jejich společnosti. Jeho výsadou byl kontakt s bohy, zajištěný prostřednictvím rituálů, i když z praktických důvodů byly prvky rituálů delegovány na kněze. Pro Egyptány byl jejich král zárukou nepřetržitého a spořádaného běhu světa: pravidelného střídání ročních období, každoročních záplav, předvídatelného pohybu nebeských těles, ale rovněž ochrany před nebezpečnými přírodními silami a nepřáteli za hranicemi Egypta.“*

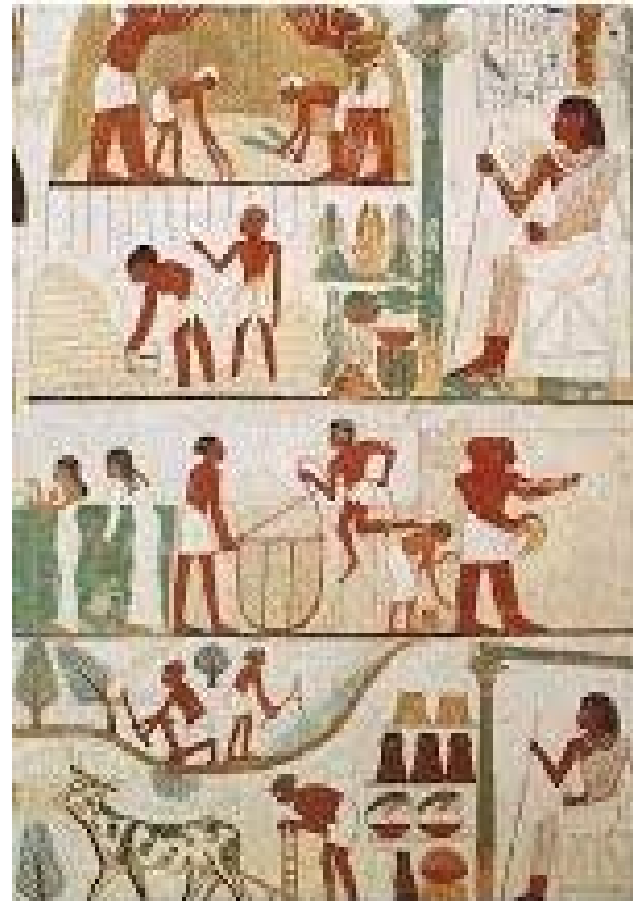
Společnost - faraó

- Zákonodárce, držitel nejvyšších politických a náboženských úřadů
- Bůh žijící na zemi, prostředník mezi zbytkem obyvatelstva a bohy
- Je zárukou toho, že Egypt, obklopený silami chaosu a zla (poušť), bude vzkvétat
- Ke královskému úřadu přináleží řada symbolů moci – Bílá (hornoeg.) a Červená (dolnoeg.) koruna, ureus (útočící kobra) připevňovaný na čelo, žezlo ve tvaru zakřivené hole, důtky, rituální vous, pokrývka hlavy zv. nemes, býčí ohon připevňovaný zezadu k opasku

Společenská pyramida

Rozdělení společnosti ve starověkém Egyptě

Společenská pyramida - faraon

Faraoni

Faraon byl titul pro egyptského krále, oficiálně však zněl král Horního a Dolního Egypta. Byl to pozemský syn boha Re, nejvyššího ze všech bohů. Faraon byl považován za žijícího boha Hóra a také tak byl uctíván, doslova jako bůh.

Symbolem faraona byla dvojitá královská koruna, která symbolizovala Horní a Dolní Egypt.

Po smrti faraona bylo jeho tělo balzamováno a uloženo do sarkofágů.

70 dní po smrti byla mumie donesena do hrobky na západním břehu Nilu tam, kde "mizí slunce".

Ramesse II – Abu Simbel

- Královou smrtí nekončila jeho role, panovníkovi bylo třeba zajistit jeho postavení i po smrti
- Egypt je centrálně řízen panovníkem, který je teoreticky vlastníkem veškerého majetku i půdy s neomezenou mocí
- Za Staré říše mnoho úředníků členy královské rodiny – jejich autorita je odvozena od příbuzenství s panovníkem

Společenská pyramida

- Nejvyšším úředníkem **vezír** – dohled na administrativní aparát
- Na sklonku Staré říše větší počet úředníků == kariéra == možnost pronájmu královské půdy osídlené zemědělci, kteří ji obhospodařují
- Zpočátku půda po skončení úřadu vrácena králi, později zůstává v rukou držitele == růst moci úředníků, postupné oslabení moci panovníka
- Od 6. dynastie do čela jednotlivých regionů (**nomů**) jmenování úředníci (**nomarchové**) trvale sídlí tam, kde jsou jmenováni. Úřad je často děděn v rámci rodiny. Celkem Egypt rozdělen na 42 nomů (20 + 22).
- Projevem snahy **provinční aristokracie** vyrovnat se s panovnickým dvorem jsou její výzdobné monumentální hrobky v regionech (od Střední říše).
- Významné ekonomické a společenské postavení chrámů a kněží nejvýznamnějších bohů (Amon-Re).
- Zvláštní postavení Domů života – písařských škol.
- Specializovaní řemeslníci soustředění na dvoře faraona, u regionálních elit a chrámů – **redistribuční hospodářství**
- Rolníci jsou společenskou skupinou nejvíce pracovní zatíženou (práce na polích, odvod daní a poplatků, pracovní zatížení na královských stavbách (chrámy, pyramidy, hrobky), stavba a oprava zavlažovacího systému).
- **Patriarchální otroctví** – pramenem války; služebnictvo; lepší sociální postavení XXX antika (Řecko, Řím)
- Zvláštní postavení ženy ve společnosti (volnější než jinde); ženy regentky a vladařky

Společnost - kněží

- Původně jediným prostředníkem v komunikaci mezi lidmi bohy panovník. Ten ale nemůže vykonávat současně obřady po celé zemi, proto jmenuje své zástupce – kněze. Ti zajišťují spojení mezi pozemským a duchovním světem.
- Kněžské úřady se časem stávají dědičnými.
- Jsou zaměstnáni v chrámech jednotlivých bohů a při zádušních kultech = velký počet odstupňovaný do kategorií
- Chrámy mají své hospodářské zázemí: čím významnějšího boha jsou, tím jsou bohatší (výsady od panovníka, osvobození od pracovních povinností, půda, kořist z válečných výprav). Vrchol za Nové říše, hl. kněží boha Amona – snaha omezit jejich moc (Achnaton, viz níže).

Společnost - zemědělci

- Za Staré říše se většina obyvatelstva ocitla v závislém postavení. Jsou administrativně pevně připoutáni k půdě, na jejich práci dohlíží královští úředníci.
- Vlastníkem půdy panovník, kněží různých chrámů a zádušních nadací, úředníci.
- To, co vypěstují, odvádějí formou povinných dávek a daní (neexistence peněžního hospodářství).
- Přejít na rozšiřování úrodné půdy a její zavlažování pomocí budovaných análů umožnil dvoje žně ročně. (doloženy z doby Ptolemaiů)
- Pracovní povinnosti při budování a údržbě kanálů, stavbě chrámů a hrobek.

Náboženství

- Tyldesley, Joyce: Zlý věk starého Egypta, s. 44
- *„Svět pro Egyptany zůstával tajemným, mnohdy až děs nahánějícím místem. Přesto se jim zdálo jasné, že život probíhá v jakémsi pravidelném cyklu – den se střídá s nocí, život se poddává smrti, období záplav předchází období sucha. To vše bylo tehdejší zemědělské společnosti na první pohled patrné. Ještě jistější se starověkým obyvatelům země na Nilu zdála skutečnost, že tyto pravidelné děje někdo – nebo něco - řídí. Náboženství tedy ... poskytovalo přijatelné řešení pro vše, co by jinak zůstalo neobjasněno. Z nařízení bohů každého rána vyšlo slunce a Nil se jednou do roka rozlil z břehů. Současně s tímto uvědoměním však vznikla logická obava, že by nespokojení bohové mohli slunci v pravidelném příchodu na svět zabránit. Péče o jejich blaho proto patřila ke klíčovým státnickým povinnostem, její zanedbání pak bylo neodpustitelným prohřeškem proti maat.“*

Náboženství - bohové

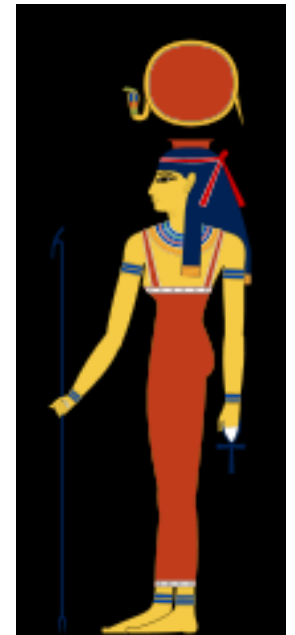
- Polyteismus – cca 2 500 bohů
- Božstva se projevují v různých formách – např. lidská postava se zvířecí hlavou (např. bohyně Hathor – kráva, bůh Sobek – krokodýl, bůh Hor – sokol, Amon – beran nebo husa), nebo jako posvátné zvíře či předmět.
- Vzezření nějakého boha se může během věků i měnit (Aton – dříve sokol, později sluneční kotouč)
- Hlavní bohové (Re, Ptah, Osiris, Isis, Hathor aj.) jsou bohatí XXX místní panteon vztahující se k soukromému životu člověka
- Za Staré říše nejmocnějším sluneční bůh Re, za Střední říše nástup boha Amona, ten za Nové říše sloučen s bohem Re v Amon-Rea
- Stavba chrámu bohu privilegiem panovníka – panovnické donace == bohatství zejména hlavních bohů (Amona)
- Základem náboženství kult odehrávající se hl. v chrámech (mimo veřejnost), spojený s přinášením obětí – úloha kněží.

Egyptský panteon

Bohové Re a Amasis

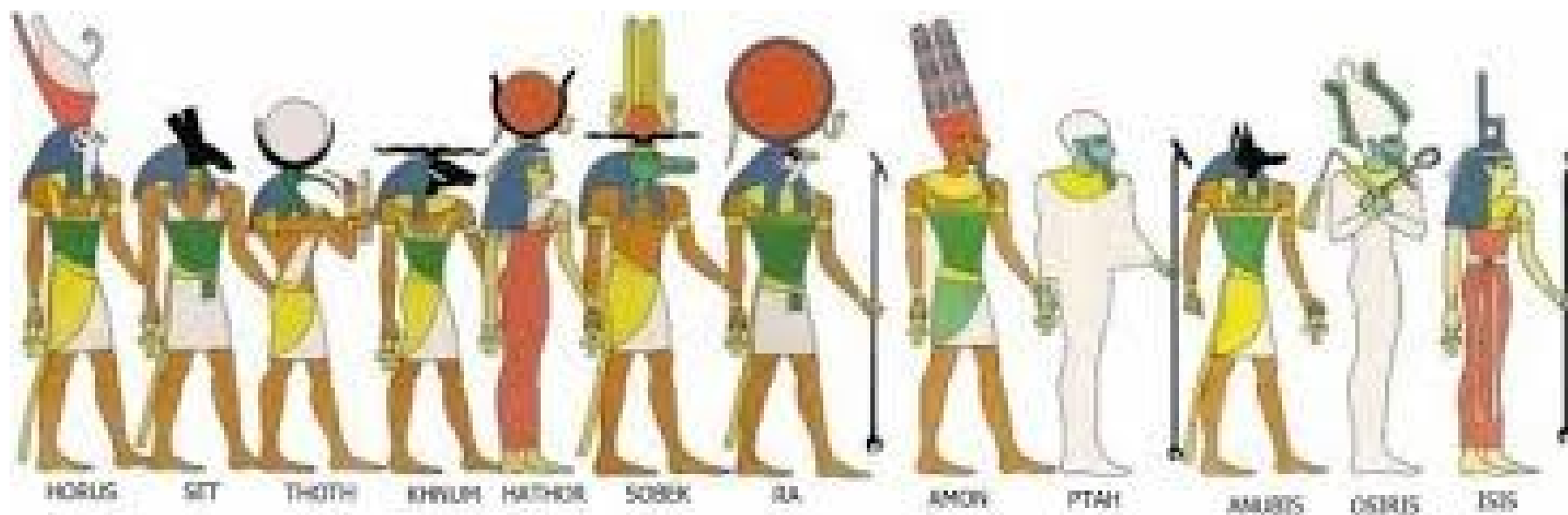

Bohyně Eset, bůh Re, bohyně Hathor

Egyptský panteon

- Chrámy sídlem boha, který zde žije uzavřen (výjimečně procesí), obsluhován a oblékán kněžími – ti „prodlouženou rukou“ faraona
- Každý chrám má své kněze a své hospodářské zázemí – dary faraona

Chrámový komplex v Luxoru, alej beranů (symbolem boha Amona) celkový pohled

Achnatonova „reforma“

- Amenemhet IV = Achnaton
- Sluneční bůh Aton – členem panteonu již dříve, za Achnatonova otce získává na důležitosti
- Snaha omezit hospodářskou i politickou moc Amonova kněžstva
- Za Amenhotepa IV. Aton hlavním božstvem země == faraon přijímá jméno Achnaton, zakládá nové hlavní město Achetaton (el Amarna)
- Aton není zobrazován jako dosavadní bohové = sluneční kotouč vznášející se nad zemí == ústřední postavou každého náboženského výjevu je Achnaton a jeho žena Nefertiti

Život po smrti – poslední soud

- Tyldesley, Joyce: Zlatý věk starého Egypta, s. 171
- *„Bůh Aton byl sice všem na očích, zároveň však zůstával podivně vzdálený. Jeho světlo se každého dne snášelo s nebes pro chudé i bohaté, prostí lidé jej viděli a cítili jeho teplo, ale nesměli ho uctívat. V amarnském umění Atonovy paprsky žehnaly jen královské rodině. Achnaton nehodlá dopustit, aby mu nový bůh přerostl přes hlavu a oslabil jeho jedinečnou mocenskou pozici. Naopak, chtěl Atona využít k posílení vlastní božské podstaty. Proto se v tomto ohledu přidržel dávné tradice omezující přístup k bohům na skupinku vyvolených. Z jeho vůle směli Atona uctívat jen kněží, které sám jmenoval, a to pouze v chrámech, jež k tomu výslovně určil.“*
- Krátkodobý účinek reformy, dopady na vnitřní i zahraniční politiku země.

Achnaton – el amarnské umění

Srovnání tradičního a el amarnského typu

Život po smrti – posmrtný soud

Život po smrti

- Smrt neznamena konec lidské bytosti, je jen přechodem do jiného světa
- Hérodotos označuje Egyptany za nejzbožnější lidi, protože od mládí se připravují na smrt (budování pohřební hrobky, její výzdoba a výbava) = tezaurace pracovních sil i přírodních a ekonomických zdrojů – zejména ve vztahu k panovníkovi
- Podmínkou posmrtného života je neporušenost mrtvého těla. V okamžiku smrti se duch od těla odpoutal, aby v den pohřbu se do těla vrátil (obřad otevírání úst).

Mumifikace vychází z přírodních podmínek Egypta – první nález z 5./4. tis. př. na okrajích pouště (vysušená těla)

Její první popis – 3 způsobů lišících se způsobem provedené i cenou – u Hérodota.

Nejde jen o technologický, ale i o náboženský proces.

Posmrtný život - mumifikace

Popis mumifikace – Hérodotos, Dějiny II, 86

- *„ Umění balzamovat zná a zabývá se jím zvláštní druh lidí. Když jim pozůstalí přinesou mrtvého, ukážou jim dřevné podobizny mrtvých, omalované jako skutečné mrtvoly. Jednu z nich označují za nejnákladnější, ... druhou za méně hodnotnou a levnější, třetí za nejlevnější. Když jim to vyloží, ptají se jich, podle kterého způsobu si přejí, aby byl mrtvý balzamován. Pozůstalí se dohodnou na ceně a vzdálí se.*
- *Balzamovači zůstanou a s veškerou péčí provedou balzamování. Nejprve vytáhnou křivým železem mozek skrze osní dírky; část ho vytáhnou takto, část tím, že dovnitř nalijí rozpouštějící látky. Potom naříznou ostrým ait-hiopským kamenem slabiny a vyberou celou břišní dutinu; vyčistí ji, vypláchnou palmovým vínem a znova vyčistí rozetřenými vykuřovacími látkami. Potom naplní břicho čistě utřenou myrhou a jiným kořením kromě kadi-dla, a když je naplnili, zase je zašijí. Pak naloží mrtvého o sodného louhu a*

Popis mumifikace – Hérodotos, Dějiny II, 86

Tam ho nechají sedmdesát dní. Balzamovat delší dobu není dovoleno. Po uplynutí sedmdesáti dnů mrtvého umyjí a celé jeho tělo zabalí do nařezaných pruhů plátna z Byssu a natřou klovatinou, které Egyptané většinou používají místo klihaty. Potom převezmou mrtvolu příbuzní, dají udělat ze dřeva dutou podobu člověka, mrtvého do ní uzavřou a uloží v pohřební komoře nastojato opřené o zeď. Takový je nejdražší způsob balzamování.“

- Přeprava rakve s mrtvým na západní břeh Nilu; na saních na břehu tažena k hrobu; před vchodem obřad „otvírání úst“ – návrat schopnosti jíst, pít, milovat; spuštění rakve, uložení pohřební výbavy

Mumifikace

Alabastrové nádoby (kanopy), které se používají k uchování vnitřnosti mrtvých po mumifikaci. Toto je jiná sada.

rakev a sarkofág

Posmrtný život

Sarkofág

- Sarkofágy byly rakve vyrobené z kamene, do které byly ukládány mumie nejvýznamnějších osob (až do roku 1380 př. n. l. pouze faraonů), a to zejména proto, že byly velmi drahé a nesmírně těžké (v řádu tun). V překladu slovo sarkofág znamená pojídač masa, neboť Řekové věřili, že maso do něj vložené se působením okolního kamene může rozplynout.
- Zpočátku byly i sarkofágy jednoduchého obdélníkovitého tvaru. Později se obvykle upravovaly do zaobleného tvaru, který připomínal v nich uložené mumie. Také se stalo zvykem do kamene vytesat tvář mrtvého a po stranách sarkofág vyzdobit magickými symboly a hieroglyfy.
- Z důvodů velké hmotnosti se většinou umísťovaly do hrobky a těla do nich byly vkládána teprve přímo na místě

- Vylupování hrobek a jejich výba-
vy již ve starověku = záznamy o
soudních procesech
- Stěhování mumií – 1881 – jesky-
ně u Dér el Bahrí – objev 40 mu-
mií faraonů Nové říše

Mumifikace zvířat

mumie posvátných koček

Cesta podsvětím

- Nový věčný život začíná po návratu ducha zemřelého do těla
- Cesty v podsvětí jsou nebezpečné, plné nástrah a příšer (Knihy mrtvých = texty napsané na stěnách hrobek, radí mrtvému, jak nástrahám uniknout, jak správně odpovědět, jak oslovit bohy, naklonit si je)
- Zamarovský, Vojtěch: Jejich Veličenstva pyramidy, s. 184 – ukázka:
- *„Kdo jsi jak se jmenuješ? – Jsem ten, který vyrostl v papyrusovém houští, mé jméno je Oliván (obyvatel Olivy).*
- *Proč chceš tudy projít? – Chci obejít město ležící severně od Olivy.*
- *Co tam chceš spatřit? - Spatřil jsem já sot v krajině Fenechů.*
- *Co tam máš dostat? – Oheň a fajánsovou desku. Ad.“*

Život po smrti – poslední soud

- Uprostřed výjevu váhy, na něž bůh Anup klade srdce zemřelého (svědomí), na pravou miskou vah pštroší péro (symbol bohyně pravdy a spravedlnosti Maat)
- Vedle vážícího Anupa bůh vědění a moudrosti Thovt – zapisuje výsledek. Zemřelý prohlašuje, že se během života nedopustil žádného zločinu vůči lidem, bohům, zvířatům = popírá přečiny.
- Vachala, Břetislav: Zajímavosti ze starého Egypta, s. 162
- *„Nedopustil jsem se zla vůči lidem,*
- *ani jsem se neprovinil vůči žádnému zvířeti.*
- *Neurazil jsem žádného boha.*
- *Nezpůsobil jsem bolest,*
- *ani jsem nenechal nikoho hladovět.*
- *Nemám na svědomí žádné slzy.“*

Život po smrti – poslední soud

- Na trůnu sedí bůh Usíre, ke kterému je zemřelý veden bohem Horem.
- Každý bůh dává otázku, zemřelý (díky nápovědě Knihy mrtvých) zná na každou správnou odpověď.
- Během vážení musí být pravda a svědomí v rovnováze.
- Pod váhou sedí obluda s hlavou krokodýla, přední částí těla lva a zadní částí těla hrocha – “Velká požíračka” (Anemait) – v případě viny nebo-žáka pohltí = smrt, tentokrát neodvratná a skutečná.
- Pokud vážení dopadne dobře, žije mrtvý dál v říši mrtvých – tak, jako žil předtím na zemi (= viz výbava). V případě práce možnost služeb vešebtů (Ten, který odpovídá) – sošky ze dřeva, fajánse, kamene, doloženy od Střední říše

Život po smrti – poslední soud

